

Hádková, Dita

Od homo sapiens k homo humanus - Seznámení s Leem Eitingerem

Annales psychologici. 2014, vol. 1 (15), iss. 1, pp. 7-15

ISSN 2336-4939 (print); ISSN 2336-8071 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132187>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Od homo sapiens k homo humanus – Seznámení s Leem Eitingerem

From homo sapiens to homo humanus –

Introducing Leo Eitinger

Dita Hádková

Psychologický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Korespondenční údaje: Psychologický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, email: dita.hadkova@gmail.com, tel: (+420) 602 886 895

Abstrakt

Článek shrnuje život a dílo významného psychiatra českého původu, doktora Lea Eitingera, absolventa Masarykovy univerzity, předního odborníka a spoluzakladatele oboru viktimologie. Jako jeden z mála, kdo přežil pětileté věznění v koncentračních táborech během druhé světové války, již na konci padesátých let minulého století ve své vědecké práci rozvíjí zejména výzkumnou činnost týkající se posttraumatické stresové poruchy. Významně pak přispěl k začlenění kategorie Trvalá změna osobnosti následkem nadměrného stresu (F63) do Mezinárodní klasifikace nemocí a souvisejících zdravotních problémů. Stejně tak rozpracovává koncepty psychologie katastrofických událostí, zvládnání zátěžových situací, násilí, sebevraždy a agrese, a to zejména u lidí, kteří přežili holocaust.

Klíčová slova:

Leo Eitinger, psychiatrie, vězni koncentračních táborů, viktimologie, posttraumatická stresová porucha

Abstract

This article summarizes life and work of an eminent psychiatrist of Czech origin, Doctor Leo Eitinger, graduate of Masaryk University in Brno and co-founder of the victimology. He was one of the surviving victims kept for five years in concentration camps during the Second World War. At the end of fifties, he had already focused his research activities on topic of post-traumatic stress disorder. Thus, he contributed to Enduring personality change after catastrophic experience be incorporated into International Classification of Diseases and Related Health Problems. Furthermore, he developed concepts of catastrophic incidents, coping with stress situations, violence, suicides and aggression, especially by Holocaust survivors.

Keywords:

Leo Eitinger, psychiatry, concentration camp survivors, victimology, post-traumatic stress disorder

Od homo sapiens k homo humanus – Seznámení s Leem Eitingerem

Píše se rok 1952. Ocitáme se v Norsku na univerzitní Psychiatrické klinice v Oslu. Padesátá a šedesátá léta byla na klinice velmi plodná, i když stále pod vlivem myšlenkového proudu Němce Kraepelina. Tým lékařů plánuje výzkum bývalých vězňů nacistických koncentračních táborů. Psychiatrem této skupiny se stává čtyřicetiletý doktor, kterému pomáhá tehdy čerstvý absolvent Bjørn Killingmo¹ coby asistent psycholog. Výstupem těchto výzkumů se staly tři obsáhlé publikace a nespočetné vědecké články. Na konci několikaleté studie byly popsány prokazatelně nevratné změny osobnosti, především markantní u mladších osob, jejichž osobnost nebyla v době věznění a nadměrného stresu plně vyvinuta. Zkoumalo se v Norsku a Izraeli. Jak vypovídá emeritní profesor Killingmo e-mailem 61 let poté, s vedoucím psychiatrem se „...pracovalo skvěle. Měl výzkum přesně rozplánovaný, věděl, kam směřuje. Mimo to byl vstřícný a mnohému mne naučil, tenkrát mne přivedl k novým metodám. Sedávali jsme vedle sebe u oběda. To ale býval spíše zdrženlivý. Nikdy nám nepovídal o svém osobním životě“ (B. Killingmo, osobní komunikace, listopad až prosinec 2013)².

Kdo byl tedy tento muž?

Šalomon Eitinger a jeho žena Helena (rozená Kurzová) se do malého městečka Lomnice u Tišnova, pár kilometrů na sever od Brna, přistěhovali na přechodnou dobu z Ostravy roku 1912 (Konečný, 2013). Koncem roku 1912 se 12. prosince narodil syn (Cargas, 1993), nejmladší z šesti sourozenců, pojmenován byl Leo. Leo Eitinger. Přátelům pak spíše známý jako Šua, což je zkrácenina jména Jošua (Cohen, 2000). Rodinné prostředí bylo dvojjazyčné (doma se mluvilo německy a v ulicích česky) a vedlo děti k hluboké víře. Znalosti Bible a Talmudu se doma pravidelně probíraly a přezkušovaly, poněvadž základní škola hebrejštinu nevyučovala.

Otec, ač nestudovaný, obohatil děti o řadu moudrostí nasbíraných ze studia Tóry. Jednou ze stěžejních myšlenek, která se malému Leovi zaryla do paměti, byla věta: *K poznání vede řada cest, v židovství je důležitým nástrojem rozhovor* (Skjæraasen, 2012). Po konci první světové války se rodina přemísťuje do Pohořelic a v roce 1924 odjíždí dvanáctiletý Leo do Brna a dalších osm let studuje na Soukromém židovském gymnáziu u třídního profesora Philippa Bocka (Mikešová, 2012), v budově nově přestěhované na Hybešovu ulici č. 43. Mimo vynikajících profesorů podněcujících k neustálému přemýšlení se zde středoškolačk Leo seznamuje s myšlenkami Martina Bubera, Maxe Broda a jiných přátel doktora Epsteina. Tento gymnazijní profesor, spoluautor Pedagogické encyklopedie (Konečný, 2013), dokázal podnítit zájem studentů o lidské vnímání a přemýšlení nad mezilidskými vztahy, nadchl Eitingera k četbě knih významných psychologů. Můžeme tvrdit, že již zde začíná Eitingerova cesta ke studiu lidské mysli. V roce 1931 skládá maturitu a jako dvacetiletý nastupuje na Masarykovu univerzitu pln očekávání. Nejprve studuje dva semestry český a německý jazyk, ale přichází zklamání. Čekalo ho pouhé memorování látky a pro něj tak vzdálená fakta z historické mluvnice a filologie (Skjæraasen, 2012). V této době

- 1) Později se prof. Killingmo stává uznávaným klinickým psychologem. V letech 1952–1958 pracoval společně s Leem Eitingerem. Dodnes publikuje a zabývá se psychoanalýzou.
- 2) Pokud je v textu užitá kurzíva (jinde než u citací), značí změnu a posun chronologického řazení událostí.

se zapojuje do aktivit Organizace židovské mládeže. Na letním táboře v Holoubkově se setkává s o dva roky mladší slečnou Elisabeth, pro přátele Lisl, Kohnovou (Cargas, 1993), která později ještě vstoupí do jeho života. Mění své prvotní rozhodnutí a v roce 1932 nastupuje na medicínu. Už coby student pracuje jako pomocný ošetřovatel na psychiatrické klinice, obdivuje T. G. Masaryka³ a Karla Čapka. Leo v roce 1937, rok po smrti své matky, skládá závěrečnou zkoušku a dostává doktorský titul. Studia zpětně hodnotí jako velmi přínosná, otevírající mnoho nových obzorů. Pracuje chvíli ve fakultní nemocnici, poté jako okresní lékař. Na jaře 1938 nastupuje do vojenské služby jako lékař plukovní na Slovensku, potom v Praze. Při oslavách pádu Bastily na francouzském velvyslanectví zahlédl Eitinger prezidenta Beneše, jak zavírá dveře salonku, kde sedí francouzský velvyslanec. *Až poletech si Eitinger uvědomil a potvrdil, že právě v tento den při této schůzce bylo oznámeno, že Francie podpoří postoupení pohraničních území Československa* (Cohen, 2000). Následně dochází k anexi a brány státu se pomalu uzavírají. Ve sledu těchto okolností se začíná situace vyostřovat a v platnost vstupují nesčetná ustanovení zakazující židovskému obyvatelstvu mnohé (Konečný, 2013).

Jednou z nadějí Židů byla Československá liga pro lidská práva, která intenzivně komunikovala s celým světem. V možnosti získání víz pro české občany byla aktivní mimo jiné i Nansenova nadace⁴. Eitinger byl jejím členem a spolupracoval jako dobrovolník a lékař, pomáhal těm, kdo plánovali emigraci. Po všemožných peripetiích, a dokonce i pokusu o útěk, získává v létě 1939 konečně úřední povolení ke vstupu (Cohen, 2000) a odjíždí vlakem směr Oslo. Spolu s ním i synovec Felix, syn jeho nejmladší sestry Anny a pohořelického obchodníka Piska. Leo se stává uprchlíkem v cizí zemi, kde se mluví cizím jazykem. *O 42 let později píše svou nejznámější populárně-vědeckou knihu Cizincem v Norsku, kde problematiku uprchlictví rozepisuje z vědeckého, sociologického a kulturologického hlediska a přidává vlastní zkušenosti. Vedle celé řady psychologických obtíží odkazuje hlavně na důležitost mezilidských vztahů, pocit vnitřního bezpečí, schopnost přijmout nižší sociální pozici ve společnosti, pocity studu z méněcennosti komunikace a počátečních jazykových bariér* (Eitinger & Schwarz, 1981). *V článku publikovaném v The British Journal of Psychiatry z roku 1959 upozorňuje také na nepřipravenost Norska přijímat poválečné uprchlíky a s tím spojenou řadu problémů pro více než 140 000 lidí. Výzkum jasně potvrdil, že všechny skupiny uprchlíků mají nadprůměrně vysokou nemocnost a duševní choroby se u nich vyskytují pětkrát častěji než u domácího obyvatelstva* (Eitinger, 1959, 1973). *Sledoval především rozvoj reaktivních a paranoidních poruch.*

Ovšem slibná situace v Norsku se rychle mění. V dubnu roku 1940 je přepaden a následně okupováno Hitlerem. Brněnští uprchlíci, mezi nimi i bratři Eislerovi (viz např. Pelčák, Škrabal, & Wahla, 1998), Nora Lustigová⁵ a jiní, se nejprve ukrývají na vzdálené

- 3) Eitingerovi dobře známá Masarykova habilitační práce s názvem *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart* (Sebevražda jako masový sociální jev současnosti) z roku 1879 (Opat, 2003) vyvolala mnoho otázek. V pozdějších pracích, kdy sám toto téma rozpracovává, souhlasí s argumentem, že výskyt sebevražd roste tam, kde morální úroveň obyvatelstva klesá (viz např. jeho práce z roku 1973, *Mortality and morbidity after excessive stress*, která byla publikována v témže roce v časopise Československá psychiatrie (69, 209–218), jako jedna z nemnoha do češtiny přeložených prací).
- 4) Nansenhjelpen bylo jméno norské humanitární nadace, kterou založil architekt, jeden z pozdějších zakladatelů UNICEF, Odd Nansen v roce 1936. Soustředila se převážně na střední Evropu a v Praze založila své „centrum“ v hotelu Espalande na Washingtonově ulici. Za dobu působení se nadaci podařilo získat víza pro více než 500 občanů. Deníkové zápisky Odda Nansena je možné najít v knize *From Day to Day* (Nansen, O. & John, K. (1949). *From Day To Day*. New York: G. P. Putnams Sons).
- 5) Více na stránkách Židovské obce Brno, dostupné z: <http://www.zob.cz/?q=node/1839>

chatě na severu země, ale precizní nacistické propagandě neunikli ani tu. Nejprve byli převezeni do sběrných táborů Falstad, poté Vollan a Bretved. Postupně k nim prosakují zprávy o deportacích jejich známých. I v těchto nelehkých okamžicích si Eitinger všímá chování vězňů, to, jakou úlevu jim poskytovalo, pokud mohli o svých zážitcích s někým promluvit, svěřit se. Eitinger pomáhal, jak uměl, ošetřoval i bez lékařského vybavení, naslouchal a pozoroval (Skjæraasen, 2012). Nikdo netušil, že v březnu roku 1942, naloděním na deportační loď Gotenland směr Polsko, teprve začala jejich pouť utrpením.

Po příjezdu byli umístěni do lágru Monowitz-Buna blízko Osvětimi. Po pár dnech a rozhovorech zjišťují, kde se to vlastně octli. Eitinger se ze všech sil snažil dostat do nemocnice jako lékař, což se mu brzy povedlo. Zanedlouho bylo třeba někoho, kdo umí psát na stroji a ovládá cizí jazyky. A protože Leo požadavky splňoval, ovládal především plynně němčinu, byl vybrán. Bohužel jeho práce nespočívala v léčení, ale ve falšování lékařských zpráv tzv. „vězňů na útěku“⁶. Jak prohlásil posléze, byla to nejtemnější práce jeho života. Zatímco vyráběl tyto lživé zprávy, oběti teprve čekaly na odvod do bloku smrti. *V boji o přežití hrála velkou roli celá řada faktorů a náhod. Jedním z nejdůležitějších bylo uchovat si naději. To doktor Eitinger zvládl. Za podpory kolegů v lágrech, i přes nesčetné vnitřní boje. Našel svůj vlastní způsob přežití: utíkal v myšlenkách do snů, vykonstruoval si jiný svět. V rozhovoru s Harrym Cargasem (Cargas, 1993) zmínil: „Nerozhodl jsem se žít proto, abych mohl podat svědectví. Tak to nebylo. Při životě mne prostě udržoval pud sebezáchovy.“* *V longitudinální studii z roku 1973 se jako v jedné z prvních publikací potvrzuje zvýšená úmrtnost vězňů, nejen z fyzického hlediska, ale přináší výsledky i o psychických následcích. Patologické následky, jako snížená resistance, změněná schémata reakcí, vyplývající z uvěznění, se objevují více často v porovnání s probandy, kteří nebyli vystaveni těmto nadměrně zatěžujícím stresovým situacím. U většiny probandů bylo potvrzeno, že nedošlo ke změnám v průběhu následujících 20 let. Již zde se začal rozvíjet koncept syndromu koncentračního tábora, popsany například Vizínovou a Preissem (1999), jemuž Eitingerovy výzkumy nemálo přispěly. V závěru uvádí, že vězni dosahovali menší pracovní výkonnosti, nižších příjmů, vyšší morbiditidy zatěžující státní zdravotní systém a méně příležitostí k dosažení odpovídajícího stupně seberealizace. Tyto studie také přispěly k legislativním změnám v Norsku a k následnému zlepšení podmínek válečných veteránů (Eitinger & Strøm, 1973).*

V červnu 1943 byl převezen do nově zřízeného tábora v osvětimském komplexu Eintrachthütte, kde byla atmosféra trochu volnější, a dostal se i na krátko ke své profesi. V říjnu pak opět přesídluje do pobočného tábora Monowitz-Buna. Na všech těchto místech měl Eitinger, i přes probíhající hrůzy, kterých si byl nyní plně vědom, přístup k informacím. Vždy se snažil, pokud to jen šlo, využívat svého vlivu pro získání „kousku chleba navíc“ pro své pacienty. Alespoň o pár dní jim prodloužit pobyt v nemocnici. Známý je příběh jedné lednové noci roku 1945. Přivezli chlapce s vředy na patě, operace byla nevyhnutelná. Nechodící vězen neměl v lágru šanci přežít. Mladý chlapec Ellie z rumunského městečka Sighet lékařům důvěřoval a zvláště si oblíbil jednoho – pana Eitingera. Zárok dopadl dobře, noha nemusela být amputována, ale pár dní poté přišel rozkaz nemocnici evakuovat (Wiesel, 2007), chlapec dostal strach a utekl. Ten chlapec válku přežil. V roce 1956 píše v jidiš knihu *A svět mlčel*, přepracovanou poté do podoby známého literárního díla s titulem *Noc* (Wiesel, 2007). *Neviděli se naposled. K dalšímu setkání došlo později, kdy se lékař a pacient poznali a stali se dobrými přáteli na celý život. Ellie*

6) Vymýšlel fiktivní diagnózy pro vězně určené k likvidaci.

Wiesel k tomu ve své knize *Paměti* (1997) dodává: „O léta později ke mně na univerzitě v Oslu, kam jsem přijel přednášet, přistupuje jakýsi důstojný a elegantní muž. Myslím, že jsme byli ve stejném táboře. Rázem zapomínám, kde jsem. Sál zahál stín. Jsme sami: profesor Leo Šua Eitinger, světově proslulý psychiatr, a já“ (Wiesel, 1997, s105). *Později, na slavnostním předání Nobelovy ceny za mír udělené Wieselovi v roce 1986, je Eitinger pozván jako jeden z řečníků.*

V zimě roku 1945 nejistota mezi vězni sílí; ve vzduchu byly přípravy na pochod smrti. V těchto měsících si Eitinger podepisuje kartu, kde svým vlastním podpisem stvrzuje, že je mrtev⁷. Vyměnil svou identitu za jiného českého vězně, který již byl po smrti. V oficiálních registrech byl tedy prohlášen za mrtvého. Jeho blízcí, také jeho budoucí žena Lisl, si mysleli, že ve věznění zahynul (Cargas, 1993). Konce války se Eitinger dočkal v Buchenwaldu, a po osvobození se skupinkou přeživších norských přátel, ze 762 deportovaných se domů vrátilo 22 (Matyášová, 2012), odjíždí opojení svobodou na korbě auta do Norska. V den norského státního svátku 17. května překračuje hranice a tato země se mu stává novou vlastí po zbytek života.

Po několika dnech v Oslu se Eitinger rozjel za přáteli, u nichž učinil velmi důležitý krok. Vyprávěl o svých vězeňských zážitcích od začátku do konce. Dostal své vzpomínky pod mentální kontrolu. Zformuloval je do vět a vyslovil nahlas (Skjæraasen, 2012). S postupem poválečných týdnů a návštěvy Brna zjišťuje, že z jeho rodiny přežila jen jediná – nejstarší sestra Debora, se kterou udržoval osobní i písemný kontakt až do její smrti v roce 1993. V dochovaných dopisech sestru oslovuje Rosl Dora, píše česky, anglicky i německy, a stručně. Informuje ji o svých přednáškách, překladech.

V roce 1946 se oženil s dívkou jménem Lisl, již potkal na letním táboře před válkou⁸, a našel si práci v Oslu. Nejprve jako kandidát a lékař, o deset let později jako asistent primáře pracuje na klinice pod vedením proslulého lékaře Gabriela Langfelda. Měl před sebou dvě možnosti – soustředit se na bezpečná témata, mlčet a zapomenout, nebo druhou složitější – varovat a ponechat své rány otevřené. Vybral si tu druhou. Jeho stěžejní otázkou po celý život bylo: „*Co se stane s člověkem, který přežije věznění v koncentračním táboře, a jak se toto psychické a fyzické utrpení projeví v jeho mysli?*“ Pochopit fenomén koncentračních táborů znamenalo pochopit záhadu lidského života, a to nejen pro psychologii (Spejchal, 2011). Hned prvním článkem z roku 1945, zacíleným na zacházení s pacienty v nemocnici koncentračního tábora Osvětim a publikovaném v *Journal of the Norwegian Medical Association*, odstartovala jeho téměř padesátiletá práce, zabývající se důsledky věznění a nadměrného stresu na psychiku člověka. V roce 1950 začíná pracovat na výzkumu a budování „mezinárodní záchrané sítě“ psychologické pomoci sloužící lidem po velkých katastrofách⁹. V tomto průlomovém projektu, zaměřeném na vojáky a psychické poruchy, rozvíjí koncepty psychologie katastrofických událostí a mentální přípravy na zvládání zátěžových situací. V roce 1956 se habilituje na docenta. V pozdějších letech získává Eitinger odstup od vlastních zážitků z doby holocaustu a věnuje se také aspektům

7) Tuto kartu si poválece vyžádal od Červeného kříže a měl ji u sebe do konce života.

8) Paní Lisl (rozená Kohnová) Eitingerová pocházela z Aše ze zámožné rodiny bankovního disponenta. Dostalo se jí hudebního vzdělání. Po celý život vytvářela rodinné zázemí, udržovala společenské vztahy (přátelili se například i s Viktorem Fischlem), byla velmi samostatná a emancipovaná (ze vzpomínek Jitky Lendové, červenec 2012, pozn. 4).

9) Na celém světě dnes existují centra pro vězně, kteří prošli mučením, a Eitinger byl odborným konzultantem řady z nich (například International Rehabilitation Council for Torture Victims).

agrese a násilí, včetně již výše zmíněné problematiky sebevražd mladistvých. Rozpracovává také výzkum posttraumatické stresové poruchy (Weisæth & Eitinger, 1993), zejména u lidí, kteří přežili pobyt v koncentračním táboře. A nejen díky těmto pracím se mnohé válečné oběti dočkaly odškodnění. Ovšem do chvíle, než byly symptomy pospojovány dohromady pod samostatnou nozologickou jednotku, uplynulo ještě pár desítek let. Od roku 1966 až do důchodu byl profesorem a vedoucím psychiatrem na Univerzitní psychiatrické klinice v Oslu (Genefke, 1997). Je považován za jednoho ze zakladatelů viktimologie (Konečný, 2013). Historie viktimologie začíná v padesátých letech minulého století, a na jejím počátku stojí právě výzkum norských vězňů, který poukazuje, že násilí způsobuje větší psychické škody, než se doposud předpokládalo.

Vrcholu své kariéry Eitinger dosahuje v době, kdy byli psychiatři a psychologové posuzováni podle vztahu k psychoanalýze. V odborných kruzích probíhaly vášnivé diskuse: psychologie a psychoanalýza, nebo více somatického přístupu? Rozpornou otázkou bylo, zda je duševní nemoc ovlivněna psychologicky, nebo fyziologicky. Jsou tedy mentální poruchy způsobeny změnami v chemii mozkových buněk? Eitinger, svým niterným založením humanista, viděl původ v propojení obojího. Nepublikoval jen své studie, ale vydával i populárně-vědecké publikace týkající se duševních stránek člověka (například práce *Duchovní pastore a následky psychických zranění z válečných operací*, v originále: *Sjellesorg og psykiske kampskader*; Juříčková, 2012). Jako jeden z prvních se Eitinger při studiu nesoustředil na pachatele, ale věnoval se i obětem. Ty stály tenkrát mimo pozornost akademické obce. Na mezinárodním psychiatrickém kongresu v Mexiku (1971), jehož účastníci byli fundovaní lidé, jako Erich Fromm, Karl Menninger, se zaměřuje na téma agrese, ovšem z pohledu oběti (Skjæraasen, 2012). Jako jediný! Za celý život napsal přes více než 500 prací, ty stěžejní zaměřené na problematiku koncentračních táborů jsou vyjmenovány v bibliografickém seznamu v knize *Psychological and Medical Effects of Concentration Camps and Related Persecutions on Survivors of the Holocaust: A Research Bibliography* (Eitinger, Krell, & Rieck, 1985). Nedílnou součástí jeho práce byla také výuka na vysoké škole. Jak píše v jednom z dopisů sestře Deboře, v příspěvku, který vztahuje k židovství a religiozitě: „*Jedním z nejujtších úkolů, který jsem si přál studentům zprostředkovat, bylo naučit je mít respekt a úctu ke každému člověku, i k hluboce duševně chorému pacientovi.*“¹⁰ Životní příběh a práce Lea Eitingera¹¹ nabízí paralely s osudem V. E. Frankla. Oba pocházeli z židovských rodin, vystudovali medicínu, prošli koncentračním táborem a své zkušenosti obrátili ve prospěch druhých prostřednictvím příbuzných oborů. Oba se vraceli do Brna a přednášeli zde. Jistá náhoda vše uzavírá v Pohořelicích u Brna, kde oba strávili kus svého dětství (Frankl, 1994). Jak vzpomíná sám Frankl, když byl na sympoziu o logoterapii v Norsku, nevěděl, kým byl pozván. Rozpomněl se až na místě. V Pohořelicích společně jako jinoši hrávali divadlo organizované Franklovým starším bratrem. Hrávalo se na dvorech selských stavení a mladý Viktor se převlékal za starého doktora. Jak uvádí ve své knize: „*A světoznámý ordinarius pro psychiatrii na univerzitě v Oslu, profesor Eitinger, syn pohořelického šámesa*¹² – v té době musel být malým chlapcem, neboť je o několik let mladší než já – byl postavou doktora tak nadšen, že zůstal po celá desetiletí mým obdivovatelem“ (Frankl, 1997).

10) Osobní dopis Leo Eitingera adresovaný sestře Deboře Platzkové (27. 6. 1988, nepublikováno), s. 2.

11) Název práce nese titul jednoho z Eitingerových článků (Eitinger, L., 1984)

12) Šámes je výraz z jidiš pro správce synagogy.

Po odchodu do důchodu v roce 1983 je Eitinger stále činný. V roce 1985 se stává ředitelem onkologické nemocnice Radiumhospitalet. Jak říká: „*V Radiumhospitalet můj respekt k lidem ještě vzrostl*“. Sám prodělal operaci nádoru a v této době nachází společná témata se svými pacienty. Snaží se citlivě najít hranici mezi zdravím a nemocí, mezi „pozitivním a negativním“. V roce 1988 v dopise píše¹³: „*Bylo by krásné, pokud bychom našli stejně jasná kritéria pro identifikaci psychických onemocnění, jako máme pro biologické příznaky, ale myslím, že se to nepodaří*.“ Na otázku, proč si vybral povolání psychiatra, odpovídá: „*Protože mám rád lidi*“, a na tomto trval i po válce a do konce svého života. Svými přáteli a známými byl vždy považován za skromného, tichého člověka s příjemným hlasem (Døcker, 1993).

Poslední vanilkové rohlíčky, které miloval, jí Leo v nemocnici. Jeho život končí 15. listopadu 1996 (Genefke, 1997).

Jeho celoživotnímu úsilí se dostalo mnoho cen a čestných uznání, mimo jiné dostal Cenu Světové federace veteránů, Mezinárodní společnosti pro studium traumatického stresu, vyznamenání Masarykovy univerzity a Norského královského řádu sv. Olava za mimořádný přínos v oblasti medicíny. Byl jmenován čestným členem mnoha organizací, i České psychiatrické společnosti. Když v roce 1992 Světová zdravotnická organizace publikovala novou klasifikaci mentálních poruch (ICD-10), zahrнула také kategorii nazvanou Trvalá změna osobnosti následkem nadměrného stresu (F63 – Enduring personality change after catastrophic experience)¹⁴, diagnostický koncept založený na pracích doktora Eitingera. Podporoval celý život Norsko-československý podpůrný spolek a emigranty. Vždy velmi diskrétně, ze zákulisí. Pomáhal jako lékař a rovněž uplatňoval vliv, který měl v norské společnosti – třeba k obstarání zaměstnání či bydlení pro své dřívější krajany¹⁵. I po smrti tohoto výjimečného lomnického rodáka žije jeho odkaz dále. Téměř 30 let (od roku 1984) uděluje univerzita v Oslu Cenu Lisl a Lea Eitingerových těm, kteří jsou aktivní v oblasti lidských práv nebo odvedli výjimečnou klinickou či výzkumnou práci ve vědeckém oboru donátorů¹⁶. Dodnes je považován norskou veřejností za jednu z významných osobností.

Co jsme se naučili od Šuy?

Jak rekapituluje jeho dlouholetá spolupracovnice Inge Genefke v nekrologu napsaném v roce 1997: „*Lidská bytost musí prokázat, že je lidská i tam, kde je předurčená vystát ponížení a hrůzy. Mezi nadávkami katů a slzami obětí, musí být místo pro utěšující úsměv. Neudivuje mne, že se stal psychiatrem. Bez něho by bylo šílenství světa k neunesení. Mezi nadávkami katů a slzami obětí – mezi bolestí nemocných a slzami pacientů – stála vzpřímená lidská bytost*“ (Genefke, 1997).

Veškeré bádání i život doktora Eitingera byly zasvěceny pronásledovaným a ponížným. V roce 1993 uvádí ve svém článku The Aging Holocaust Survivors: „*Pokud se nám podaří zvrátit tento tragický vývoj, přinejmenším budováním cest pro mezilidské vztahy, a změ-*

13) Osobní dopis Lea Eitingera adresovaný sestře Deboře Placzkové (23. 6. 1988, nepublikováno), s.15–16.

14) Dostupné z <http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online2004/fr-icd.htm?gf60.htm> (cit. 28. 11. 2013)

15) Vzpomínky Jitky Lendové, dostupné <http://www.zob.cz/?q=node/1660>, (citováno 25. 11. 2013).

16) Univerzita Oslo, The University of Oslo's Human Rights Award – Lisl and Leo Eitinger Prize, dostupné z: <http://www.uio.no/english/about/facts/human-rights/>, citováno 18. 11. 2013.

nit stav hluboké existenciální izolace, pak jsme udělali důležitý krok, protože to snižuje celkový součet utrpení v tomto světě – a to je, jak věřím, nejdůležitějším úkolem a činností pro všechny z nás“ (Eitinger & Major, 1993). Eitinger byl bezpochyby jednou ze světových autorit zaměřujících se na zkušenosti přeživších holocaust. Jeho práce jsou dodnes citovány po celém světě, mnohé instituce se jimi inspirují (Cargas, 1993). V České republice je to například Rafael Institut sídlící v Praze. Toto společenství psychoterapeutů se zabývá jak léčbou a prevencí psychického traumatu obecně, tak psychoterapií traumatu holocaustu jeho transgeneračních přenosů (Klímová & Roubalová, Kostlánová, 2011); dnes pracují již s třetí generací.

Vybrané publikace

- Eitinger, L. (1959). The incidence of mental disease among refugees in Norway. *The British Journal of Psychiatry*, 105, 326–338.
- Eitinger, L. (1969). Psychosomatic problems in concentration camp survivors. *Journal of Psychosomatic Research*, 13, 183–189.
- Eitinger, L. (1971). Organic and psychosomatic after-effects of concentration camp imprisonment. *International Psychiatry Clinics*, 8, 205–215.
- Eitinger, L. (1973). *Mental Disease Among Refugees in Norway after World War II, Part III*. In C. Zwingmann and M. Pfister-Ammende (Eds.), *Uprooting and After* (pp. 193–203). Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag.
- Eitinger, L., & Strøm, A. (1973). *Mortality and morbidity after excessive stress: A follow-up investigation of Norwegian concentration camp survivors*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eitinger, L., & Major, E. F. (1993). *Stress of the Holocaust*. New York, NY: Free Press.
- Eitinger, L., & Schwarz, D. (1981). *Strangers in the word*. Bern: H. Huber.
- Eitinger, L. (1984). *The antisemitism in our time: A threat against us all*. Oslo: The Nansen Committee .
- Eitinger, L., Krell, R., & Rieck, M. (1985). *Psychological and medical effects of concentration camps and related persecutions on survivors of the holocaust: A research bibliography*. Vancouver, Canada: University of British Columbia Press.

Reference

- Cargas, H. J. (1993). *Voices from the Holocaust*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Cohen, M.M. (2000). *A stand against tyranny: Norway's physicians and the Nazis*. Detroit: Wayne State University Press.
- Døcker, H. (1993). A true humanitarian: Czech-Norwegian doctor Leo Eitinger is 80 years old. *Torture: quarterly journal on rehabilitation of torture victims and prevention of torture*, 3, 24.
- Eitinger, L. (1959). The incidence of mental disease among refugees in Norway. *The British Journal of Psychiatry*, 105, 326–338.
- Eitinger, L., & Strøm, A. (1973). *Mortality and morbidity after excessive stress: A follow-up investigation of Norwegian concentration camp survivors*. Oslo: Universitetsforlaget Humanities Press.
- Eitinger, L., & Schwarz, D. (1981). *Strangers in the Word*. Bern: H. Huber.

- Eitinger, L. (1984). *Datamenneske eller medmennesk: Fra homo sapiens til homo humanus*. Oslo: Cap-pelen.
- Eitinger, L., Krell, R., & Rieck, M. (Eds.). (1985). *Psychological and medical effects of concentration camps and related persecutions on survivors of the holocaust: A research bibliography*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Eitinger, L. (Ed.). (1993). The aging holocaust survivor. *Bulletin of the Jerusalem Center for Research into the Late Effects of the Holocaust*, 2, 5–12.
- Frankl, V. E. (1994). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (1997). *Co v mých knihách není*. Brno: Cesta.
- Genefke, I. (1997). Obituary: Leo Eitinger (“Sjoa”) 1912–1996. *Journal of Traumatic Stress*, 10, 157–159.
- Juříčková, M. (2012). *Leo Eitinger jako autor populárně vědeckých textů*, Konference ke 100. výročí narození významného psychiatra a humanisty, videozáznam, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3HEJxl5HE4A>, citováno 16. 11. 2013.
- Klímová, H., & Roubalová Kostlánová, V. (2011). Transgenerační přenos traumatu a možnost uzdravování – zkušenost se skupinovou terapií pro potomky obětí holocaustu. *Psychosom*, 9, 8–34.
- Konečný, M. (2013). *Brno nacistické*. Brno: Host.
- Konečný, M. (2013). *Zpráva o zapomenutých sousedstvích*. Blansko: Okrašlovací spolek pro Lomnici a okolí.
- Matyášová, J. (2012, září). *Leo Eitinger*. Dostupné z <http://www.holocaust.cz/cz/history/people/eitinger>.
- Mikešová, H. (2012). *Almanach Spolkového židovského reformního reálného gymnázia v Brně 1920 – 1941*. Židovská obec Brno, dostupné z: <http://www.zob.cz/?q=node/1894>.
- Opat, J. (2003). *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes*. Praha: Ústav T. G. Masaryka.
- Pelcák, P., Škrabal, J., & Wahla, I. (Eds.). (1998). *Otto Eisler 1893–1968*. Brno: Obecní dům Brno.
- Skjæraasen, M. (2012). *Lékař pro život – Příběh Lea Eitingera*. Brno: Doplněk.
- Spejchal, P. (2011). *Umělecké zachycení traumatu a sebevražda: Studie autorů přeživších holocaust*. (Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Brno, Česká republika). Staženo z: http://is.muni.cz/th/78989/fss_m/.
- Vizinová, D., & Preiss, M. (1999). *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál.
- Wiesel, E. (2007). *Noc* (2. vydání). Praha: Sefer s.r.o.
- Wiesel, E. (1997). *Paměti, všechny řeky spějí do moře*. Praha: Pragma.
- Weisæth, L., & Eitinger, L. (1993). Posttraumatic stress phenomena. In J. P. Wilson, and R. Beverley (Eds.), *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes*, (pp. 69–77). New York: Plenum press.